

Destanların İzinde Türklük Bilimine Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız Armağanı. (Ed. M. Fatih Kirişçioğlu vd.). Ankara: Türk Kültürünü Araştırmaları Yayınları, 2025, ISBN: 978-975-456-175-3: 1125 sayfa.

Dr. Öğr. Üyesi Gülşah YILMAZ*

Akademik çalışmaları ve yetiştirdiği öğrencileriyle yaklaşık yarım asırdır Türklük Bilimine hizmet eden Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız 2025 yılının Şubat ayında emekli olmuştur. Türk Dünyası Halk Edebiyatları alanında kıymetli çalışmalar veren Ata Yıldız'ın emekliliği vesilesiyle meslektaşları ve öğrencileri tarafından kendisine bir armağan kitabı hazırlanmıştır.

Editörlüğünü Prof. Dr. M. Fatih Kirişçioğlu, Prof. Dr. Figen Güner Dilek, Prof. Dr. Feyzi Ersoy, Prof. Dr. Yavuz Kartallıoğlu, Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Aslan, Doç. Dr. İlknur Bayrak İşcanoğlu, Dr. Öğr. Üyesi Gülşah Yılmaz, Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Bayrakdarlar ve Dr. Erdi Erbeden tarafından yapılan armağan kitap, hazırlanmasında emeği geçen akademisyenlerin ve hazırlanış sürecini içeren *Sunuş* ile başlamıştır. Ardından *Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız'ın Öz Geçmişi ve Eserleri*, *Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız ile Söyleşi* bölümleri okura sunulmuştur. Sonrasında üç bölümden oluşan kitabın bölümleri sırasıyla verilmiştir. Bu bölümler, *Birinci Bölüm: Anı Yazıları*, *İkinci Bölüm: Bilimsel Yazılar*, *Üçüncü Bölüm: Fotoğraf Albümleri* başlıkları ile verilmiştir.

Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız'ın Öz Geçmişi ve Eserleri; *Ödülleri*, *Kitapları*, *Kitap Bölümleri*, *Ansiklopedi Maddeleri*, *Kitap Tercümeleleri*, *Kitap Kritikleri*, *Makaleleri*, *Hakemli Kongre / Sempozyum Bildiri Kitaplarında Yer Alan Yayınları*, *Yönettiği Lisansüstü Tezleri* “*Yönettiği Doktora Tezleri*, *Yönettiği Yüksek Lisans Tezleri*”, *Yer Aldığı Projeler*, *Bilimsel Dergilerdeki Faaliyetleri*, *Bilimsel Hakemlikleri*, *Sanatsal Faaliyetleri* başlıkları altında incelenmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Bayrakdarlar tarafından hazırlanan bu kısım Ata Yıldız'ın doğumundan başlayarak eğitim hayatı ve ailesi ile ilgili genel bilgilerle başlamış ve alt başlıklarla genişletilmiştir. Dünyada Kırgızistanlı araştırmacılar dışında Manas destanı ile ilgili en çok çalışma yapması dolayısıyla Aralık 2025'te Kırgızistan Manas Uluttuk Akademisi tarafından Ardaktuu Akademik “Saygın Bilim İnsanı” ünvanına layık görülen Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız'ın bu ödül dışındaki on iki ödülü *Ödülleri* başlığı altında belirtilmiştir. Ayrıca *Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız'ın Öz Geçmişi ve Eserleri* başlığı altında Ata Yıldız'ın Türklük bilimine kazandırdığı 5 bilimsel kitap, 28 kitap bölümü, 550'yi aşkın ansiklopedi maddesi, 2 kitap tercümesi, 2 kitap kritiği, 26 makale, 53 tebliğin künye bilgisi verilmiştir. Ardından 9 doktora ve 21 yüksek lisans olmak üzere Ata Yıldız'ın yönettiği tamamlanmış lisansüstü tezler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde 7 doktora, 2 yüksek lisans olmak üzere 9 lisansüstü öğrencisinin de tez danışmanlığını hâlen yürüttüğü belirtilmiştir. Yer aldığı Türk Dünyası edebiyatlarına hizmet eden önemli üç proje, yayın kurul üyeliği yaptığı iki dergi, bilimsel hakemliğini yaptığı on iki dergi ile radyo ve televizyon kanallarında katıldığı altı sanatsal faaliyet sunulmuştur.

Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız ile Söyleşi bölümü ise Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Aslan ve Doç. Dr. İlknur Bayrak İşcanoğlu tarafından hazırlanmıştır. Söyleşide yöneltilen yirmi dokuz soru ve Ata Yıldız tarafından verilen ayrıntılı cevaplar sayesinde kapsamlı bir söyleşi gerçekleşmiştir. Okuruna Ata Yıldız'ın sosyal ve akademik hayatı hakkında detaylı

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, gulsahyilmaz4048@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0940-9411.

bilgiler sunan söyleşide deneyimli bir akademisyenin genç akademisyenlere tavsiyeleri de yer almaktadır.

Armağanın birinci bölümü olan *Anılar* kısmında on dört adet anı yazısı bulunmaktadır. Söz konusu anıların dört tanesi Ata Yıldız'ın eşi, oğlu, kızı ve kız kardeşi olmak üzere ailesi tarafından yazılırken altı tanesi hocayla aynı zamanda köklü dostlukları olan kıymetli akademisyenler, dört tanesi ise öğrencileri tarafından kaleme alınmıştır.

Bilimsel Yazılar başlığını taşıyan ikinci bölüm, folklor, çağdaş edebiyat, dilbilim, sosyal, siyasi edebiyat ve tarih çalışmaları, sosyoloji felsefe ve dil öğretimini konu alan toplam seksen yedi adet çalışmadan oluşmaktadır. Çalışmada yazarların soy adlarına göre sıralanan bilimsel yazılar, konularına göre incelendiğinde otuz iki folklor, on yedi çağdaş edebiyat, yirmi üç dilbilim, on iki sosyal, siyasi edebiyat ve tarih çalışmaları, bir felsefe, bir sosyoloji ve bir adet de dil öğretimini konu alan çalışma tespit edilmiştir.

Folklor çatısı altında değerlendirilen yazılar, atasözü, deyim, destan, inanışlar, kültür ve âşıklık geleneği gibi konuları ele almaktadır. Ahmet Bican Ercilasun'un *Oğuz Kağan Destanı Bütün Türklerin Destanıdır*; Tuğba Bayrakdarlar'ın *Türkmen ve Azerbaycan Masallarında Ulu Ağaç Motifi: Çınar*; İbrahim Dilek'in *Şalgandu "Öskül Ool" Masalı ve Bir Anadolu Varyantı: "Kedi, Köpek ve Yılanın Mükâfatı"*; Gülşah Yılmaz'ın *Epik Yasalar Işığında Tatar Masalı "Altın Balık" Üzerine Bir İnceleme*; Gulvira Darmenova'nın *Keңeç Dəyirindegi Qazaq Aqын-Жазушыларының Шығармаларындағы Концептілер Көрінісі*; Gülsine Uzun'un *Jung'un Animus Arketipi Bağlamında Cañıl Mirza Destanının Çözümlemesi*; Hüseyin Baydemir'in *Yeni Bir Özbek Destanı: Mahtumkulu*; Zeynep Aslan'ın *İki Coğrafya Bir Anlatı: Karaçay-Malkar "Adamın Cazuvı" ile Kazak "Han Şalkan" Masallarının Karşılaştırması*; Çiğdem Yeğin'in *Türkmen Masallarında Olağanüstü Kadın Tipleri*; Ebru Şenocak'ın *Atilla'nın Soy Efsanesine Sembolik Yaklaşım*; Doğan Kaya'nın *Realist Halk Hikâyelerinden Hikâye-yi Hacı Vesvese*; Ayşe Yücel Çetin'in *Toplumsal Değişim ve Mânilere Yansımaları*; M. Öcal Oğuz'un *Doğadan Kültüre, Mitten Ritüele, Yerelden Küresele: Yenigün/Nevruz*; İsa Özkan'ın *Tahtacı Türkmenlerindeki "Eşiti Sözü" Hakkında*; Saim Sakaoğlu'nun *Naciye Adı Üzerine*; Arzu Kiyat'ın *Kırgız Kültüründe Ökül Ata Geleneği*; Ebru Kılıç'ın *Uygurların Çay Pratiklerinde Kadın*; Ayşe Duvarcı'nın *Paranın Kültürel Yolculuğu* adlı çalışmaları olmak üzere on sekiz eser masal, mâni, destan, halk hikâyeleri, mitoloji ve kültür üzerine odaklanmıştır.

Erdem Akın'ın *Türk Dünyası Atasözlerinde Halk Taşutları Bağlamında Halk Zoolojisi*; Feyzi Ersoy'un *Çuvaş Atasözlerinde Anne Kavramı*; Alimcan İnanet'in *Uygur Atasözlerine Yansıyan Tasavvufi Unsurlar Üzerine*; Aynur Öz Özcan'ın *Türk Atasözlerinde Mübalağa*; Bahar Türkyılmaz'ın *Özbek Atasözlerinde Kök Değerlerin Görünümü*; Doğan Çolak'ın *Bitki Konulu Saha (Yakut) Bilmeceleri*; Yakup Karasoy'un *Ya Gaç Olur Ya Göç" Atasözü ve Hatırlattıkları*; Işıl Işıktaş Sava'nın *Kazan Tatarlarında Küzğü, Bıçak, Kayçı, İne (Ayna-Bıçak-Makas-İğne) ile İlgili İnanışlar*; Habibe Yazıcı Ersoy'un *Başkurt Dil ve Kültüründe Nazar*; Lazzat Urakova Yanç'ın *Çocukla İlgili Kazak İrımaları*; Emine Güven'in *Teneşürde Kalmak Deyişi Üzerine* çalışmaları olmak üzere on bir yazı atasözü, deyim ve bilmeceleri konu almıştır.

Esma Şimşek'in *Âşık Veysel'in Şiirlerinde Türkçenin Zenginliği ve Söz Varlığı*; Fazıl Özdamar'ın *Türkiye Sahası Âşıklık Geleneğinde Genç Bir Âşık: Âşık Batuhan Mahrubi (Hayatı, Âşıklık Eğitimi ve Şiirleri)*; Ali Duyamaz'ın *Âşık Dermendi ve Yeni Şiirleri* olmak üzere üç adet çalışma âşıklık geleneği üzerine odaklanmıştır.

Eserde çağdaş edebiyat çatısı altında değerlendirilebilecek Ayşegül Celepoğlu'nun *Şehirleşmenin Edebiyata Yansımalarına Bir Örnek: Fadiş*; Nurullah Çetin'in *Bir Özgeçmiş Romanı Örneği: Osman Çeviksoy'un Bebiha Adlı Romanı*; Mayramgül Dıykanbay'ın *Ka-*

zat Akmatov'un "Mevsim" Romanında Tarihin İzleri ve Kültürel Kodlar; Bilge Ercilasun'un İstanbul'un İşgali ve Romanlara Yansıması; Koray Üstün'ün Nostaljik Tavrı ve Ankara Bağlamında Ankara, Mon Amour! Romanı; Fatma Ertürk Özdemir ve Sevilay Tay'ın Zeyneb Biişeva'nın Kâmhetelgändär Romanı Üzerine Bir İnceleme; Cuma Bolat'ın Capar Saatov'un "Umut" Adlı Hikâyesinin Yapı ve Anlatım/Üslup Yönünden İncelenmesi; Orhan Baldane'nin Sofralardan Edebî Metinlere: Azerbaycan Edebiyatında Çay ve Semaver; Meral Demiryürek'in Taner Baybars ve İngilizce Romanı Trap For The Burglar; Abide Doğan'ın Puşkin'in Erzurum Yolculuğu; Ayten Er'in Fransız Seyyah Theophile Deyrolle'ün Seyahatnamesinde Trabzon; Orhan Söylemez ve Ömer Faruk Ateş'in İnancın Kültürden Estetiğe Yolculuğu: Kazak Edebiyatında Ramazan ve Oruç Şiirleri; Ayşe Şener'in Hayatı ve Edebî Kişiliğiyle Kırgız Yazar Sagın Akmatbekova; Aysun Demirez'in Nusret Dişo Ülkü'nün "Kabıma Sıgıyorum" Şiir Kitabında Kültürel Öğeler; Gülümser Bozkurt'un Nâmik Kemal'in Şeyh Gâlib'e Bir Naziresi; Betül Özkara'nın Geleneksel Özbek Tiyatrosundan Cedit Tiyatrosuna Abdullah Bedri ve "Ahmak" Piyesi; Halil İbrahim Şahin'in İran-Turan Savaşlarının Yansıması Olarak Miskinkılıç'ın "Batır Nepes" İçerikli Şiirleri Üzerine çalışmaları olmak üzere modern roman, hikâye, şiir, tiyatro ve seyahatnameleri konu alan on yedi çalışma bulunmaktadır.

Bilimsel yazılar arasında bulunan Aysel Baytok'un Kırgız Türkçesinde -GANI/-GONU Zarf-Fiil Ekinin İşlevleri; Nesrin Bayraktar'ın Belirtisiz Ad Tamlamalarının Anlam Alanına Dair; F. Sema Barutcu Özönder'in Türkçede Buddhizmin Mesellerine Bir Örnek: Saddharmapuñḍarika Sūtra'nın 3. Bölümdeki "Yanan Ev" Meseli; M. Fatih Kirişçioğlu'nun Kutadgu Bilig ve Atebetü'l-Hakâyık'ta Tasvir Fiiller; Birsal Oruç Aslan'ın Orhon Yazıtlarında Eksiltili Yapılar; Hatice Şahin'in Preşova Bilaç Ağızlarında -DIR Eki; Kerime Üstünova'nın Doğru Bilinen Yanlışlar Üzerine {-DIR} Kesinlik Eki mi?; Savaş Şahin'in Türkmen Türkçesinde Yön İfade Eden Kelimeler ve Yapılar; Şükrü Halûk Akalın'ın Köken Yakıştırma ve Disiplinler Arası Bir Alan: Halk Etimolojisi; Yavuz Kartallıoğlu'nun İhlamur Kelimesi Üzerine; Leylâ Karahan'ın, Kâşgarlı Mahmut'un 'Oğuzlar Bunu Bilmez' Dediği Kelimeler; Hüseyin Yıldız'ın Modern Türk Yazı Dillerinde Alıntı Kelimeleri Karşılama Yolları Üzerine Notlar; Nergis Biray'ın Türkmenistan'da Sayı Adlarıyla Oluşturulan Yer Adları; İlknur Bayrak İşcanoğlu'nun Gülgaaki Destanı'na Yönelik Ad Bilimsel İnceleme; İsmet Çetin'in Arpacı Kumrusu Gibi Düşünmek; Figen Güner Dilek'in Altay Türkçesi Yazı Diline ve Ağızlarına Ait Sözlükler ve Söz Varlığı Üzerine; Erdi Erbeden'in Duygulanımsal Dışavurumun Bildirimi Bakımından Uyarım Biçimleri: Oysuluv Destanı Örneği; İlaha Gurbanlı'nın Azerbaycan Türkçesi Dialekt ve Şiirlerinde Ödat ve Digər Nitq Hissələri; Gülsüm Killi Yılmaz'ın XIX. Yüzyılda Hakas Ağızlarının Belgelenmesi Bağlamında N.F. Katanov'un Çalışmalarına Genel Bir Bakış; Xhemile Abdiu'nun Dil, Edebiyat ve Çeviri Üzerine; Hikmet Koraş'ın Kazakça ile İlgili İlk Çalışmalar ve Kazakça Dilbilgisinin Oluşması; Hamiye Duran ve Canan Kökus'un birlikte kaleme aldıkları "Yeraltı Diyarının Kartalı" Adlı Masalının Dil ve Üslup İncelemesi; Gökçen Bilgin Aksoy'un Söz Edimleri Kuramı Bağlamında Bahtiyar Vahabzade'nin "Nəsənsə, Özün Ol" Şiiri Üzerine Bir İnceleme başlıklı yazıları dilin yapısı, ekleri, etimolojik kökenleri, tarihsel gelişimi, söz varlığı ve ağız araştırmalarını konu almaktadır.

Fikret Türkmen'in Azerbaycan'da Bağlımsızlık Mücadeleleri; Mine Nihan Doğan'ın Mübadelenin Öteki Yüzü: Elveda Rumeli; Cemile Kınacı Baran'ın Repressiyanın Çocukları; Sedat Adıgüzel'in Üzeyir Hacıbeyli'nin Yazılarında Öne Çıkan Maarifçi Görüşler; Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun'un İlk Kazak Aydın Kadınların Arasından Çıkan Bir Parlak Yıldız: Nazipa Kulcanova; Cem Sevinç'in Gagauz Araştırmalarının Kurucusu: Valentin Aleksandroviç Moşkov; Eyüp Akman'ın Pertev Naili Boratav'ın Şeceresi ve Aile Hakkında Bazı Vesikalar; Ekrem Ayan ve Bulbul Aidyn Çin'deki Kazak Edebiyatının

Oluşumu; Gıyasettin Aytas'ın *Türk Dili ve Kültürüne Hizmet Edenler*; Umay Türkeş Günay'ın *Atatürk Üniversitesinin Folklor Çalışmaları Tarihindeki Yeri ve Etkileri*; İlhami Durmuş'un *Türklerde İstiklâl Anlayışının Tarihi Temelleri*; Murad Halmet'in *Taşkent-İstanbul: İki Şarkı-Tek Ezgi* olmak üzere on iki eser, sosyal, siyasi edebiyat ve tarih çalışmaları çatısı altında değerlendirilebilir. Ayrıca çalışmada birer adet felsefe, sosyoloji ve dil öğrenimini konu alan üç bilimsel yazı bulunmaktadır. Bunlar; Nurten Gökalp'in *Felsefenin Değeri*; Ayşe Canatan'ın *Yaşlılık ve Emeklilik*; Rasim Özyürek'in *Avrupa'da Yaşayan Türk Ailelerinin Çocuklarının Yurda Dönmelerinde Karşılaştıkları Dil Problemleri ve Çözüm Önerileri* isimli eserleridir.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan *Fotoğraf Albümünde* Prof. Dr. Naciye Yıldız'ın üç yaşından başlayarak emekli olduğu gün dahil olmak üzere ailesi, arkadaşları, meslektaşları ve öğrencileriyle birlikte çekindiği toplam yüz sekiz fotoğraf bulunmaktadır. Fotoğraf albümü bölümünü Ata Yıldız'ın hayatının görsel bir özeti olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Çalışmanın geneli göz önüne alındığında dört kuşak akademisyeni bir araya getirmesi bakımından dikkate değer olduğu görülmektedir. Baştan sona titizlikle hazırlanan bu eser, tüm Türkologların, Türkoloji'ye gönül verenlerin ve yolun başındaki öğrencilerin, istifade edebileceği bir kaynak kitap niteliğindedir.

KAYNAKÇA

Destanların İzinde Türklük Bilimine Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Naciye Ata Yıldız Armağanı. (Ed. M. Fatih Kirişçiöğlü vd.). Ankara:Türk Kültürünü Araştırmaları Yayınları, 2025, ISBN: 978-975-456-175-3: 1125 sayfa.

**All DUYMAZ, *Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür Ziya Gökalp.*
İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2024, ISBN: 978-975-7522-88-1, 500 sayfa.**

Doç. Dr. Elif ÖKSÜZ GÜNEŞ*

Ziya Gökalp, sosyoloji, siyaset, felsefe, hukuk, iktisat, eğitim, din hususlarındaki bilgi ve birikiminin yanı sıra edebiyat, dil, estetik alanındaki görüşleriyle etkin rol oynayan aydınlandıdır. Türkçülüğü esas alan çalışmalarıyla sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel yaşama millî bakış açısıyla katkı sunarken edebiyata yeni yön tayin eder.

Prof. Dr. Ali Duymaz tarafından kaleme alınan; Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığının desteği ile Türk Kültürüne Hizmet Vakfı tarafından yayımlanan *Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür Ziya Gökalp* adlı eser, dizin kısmı dâhil olmak üzere 500 sayfadan oluşur. Kitabın kapağında Gökalp'ın Diyarbakır Ziya Gökalp Müzesindeki portresi görsel olarak kullanılmıştır.

Akıcı ve akademik üslupla yazılan eser, Giriş dışında “Ailesi, Doğumu, Çocukluğu ve Eğitim Hayatı”, “Hazırlık Dönemi”, “İkinci Meşrutiyet Yahut ‘Devr-i Hürriyet’”, “Mütareke Yılları yahut ‘Şeytanî Devir’”, “Yeniden Türkiye ve Millî Mücadele Yılları”, “Cumhuriyete Doğru Yahut Yeni Türkiye”, “Hastalığı ve Ölümü” adlı yedi ana bölüm hâlinde düzenlenir, bölümler gri sayfalarla birbirinden ayrılır. Çalışma, “Ekler”, “Fotoğraflar”, “Kaynakça”, “Dizin” bölümleriyle tamamlanır. “Giriş” bölümünde Ziya Gökalp'ın dünyaya geldiği dönemin sosyal, siyasi, kültürel ortamı hakkında bilgi verilir. Böylece biyografisinin, içinde bulunduğu dönemin özellikleriyle paralellik arz ettiği vurgulanır.

Çalışmanın “Ailesi, Doğumu, Çocukluğu ve Eğitim Hayatı” bölümü ailesinin aslen nereli olduğundan adının verilmiş biçimine kadar değerli bilgiler içerir. Zengin kütüphaneye sahip olan, gazetelerde yazıları yayımlanan babası Tevfik Efendi ve Diyarbakır'ın soylu ailelerinden olan annesi Zeliha Hanım hakkında bilgi verilir. Ailesinden detaylı şekilde bahsedilmesi onun bilgili, kültürlü, soylu aileye mensubiyetini görünür kılar. Bu bölümün alt başlığında değerlendirilen “Eğitim ve Öğretim” hayatı kısmında gittiği okullar, tanıştığı kişiler, eğitim-öğretim hayatına etki eden unsurlar yer alır. Eğitimine Mahalle Mektebi'nde başlaması, sonrasında Diyarbakır Askeri Rüştiye Mektebi'ne girmesi, bu okulda Kolağası İsmail Hakkı Bey'in müdür olarak görev yapması, Gökalp'a hürriyet sevgisini aşılacağı belirtilir. Mekteb-i İdadi-i Mülkiye yıllarında edindiği tecrübelerini pedagojik alana aktarmasına dikkat çekilir. Bir portre adlı kısımlarda Süleyman Nazif, Mehmet Ali Ayni, Dr. Yorgi Efendi, Dr. Abdullah Cevdet ile olan ilişkilerine yer verilirken bu dönemdeki bunalımları, intihar girişimi, hocalarıyla bağı anılardan hareketle aktarılır. İdadiden sonra Mülkiye Baytar Mekteb-i Alisi'ne başlayan Gökalp'ın fen eğitimi yapılan okulda politika ile ilgili çalışmalarını sürdürmesi, Jön Türklerle temasa geçmesi, Vali Halid Bey'in aleyhinde çalışanlara öncülük ettiğinden Diyarbakır'a sürgünü kaynaklardan hareketle detaylandırılır. Çocukluğunun eğitim-öğretim hayatıyla iç içe anlatıldığı bu kısımda, Duymaz tarafından Gökalp hakkında daha önce yazılan belgelerin birbiriyle örtüşüp örtüşmediğinin teyit edilmesi çalışmanın titiz sürecini gösterir. Hocalarının ve aldığı eğitimin şahsiyetine etkileriyle bağ kurulmasıysa Gökalp'ın kişiliğinin, fikirlerinin daha iyi anlaşılmasına olanak tanır. “Evliliği ve Ailesi” kısmında amcası Hasip Efendi'nin kızı

* Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon/ Türkiye, elif.oksuz@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2870-8305.

Vecihe Hanım ile evlenişi, çocuklarının doğumu, bazı çocuklarının vefatı hakkında kısaca bilgi verilir.

Gökalp biyografisinin sıralı anlatıldığı eserde, onun yazın dünyasının iyi anlaşılması için “Hazırlık Dönemi”nde kronoloji bozulur. Diğer ana bölümlere oranla kısa olan bu bölümde Diyarbakır’daki resmî görevleri, yayın faaliyetleri, Diyarbakır’da kaleme aldığı yazıları hakkında bilgi verilir. Yayın faaliyetleri Şevket Beysanoğlu’nun Ziya Gökalp’in bu dönemini “öğrencilik yılları”, “Diyarbakır gazetesinde yazılarının yayımlandığı 1904-1908 yılları”, “Şaki İbrahim Destanı Kitabı” ve “Peyman gazetesindeki yazıları” olmak üzere dört başlıkta tasnifine paralel, “Öğrencilik Yılları, Diyarbakır Gazeteleri, Şaki İbrahim Paşa Destanı ve Uhuvvet Şarkısı” şeklinde ele alınır.

Çalışmanın en hacimli bölümü “İkinci Meşrutiyet Yahut ‘Devr-i Hürriyet’” “Diyarbakır, Selanik, İstanbul” alt başlıklarına ayrılır. “Diyarbakır” kısmında İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeliği, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Diyarbakır Şubesi’nin faaliyetlerinin açıktan ve resmî şekilde yürütülmesi, padişah yanlısı aşiret reislerinin, şeyhlerin, hocaların meşrutiyet karşıtı söylemleri, Gökalp’a tavırları tarafsız yaklaşımla anlatılır. “Selanik” kısmında Selanik’in Osmanlı’daki liberal düşüncenin yeşerdiği kent oluşu, buraya “Diyarbakırlı Ziya olarak gelip Ziya Gökalp olarak ayrıldığı” (Duymaz 2024: 141) belirtilir. Türkçülük hareketinin gelişmesine, Millî edebiyatın doğuşuna hizmetlerine; İttihat ve Terakki İdadî mektebinin kurulmasına, içtimaiyat dersinin müfredata konulmasına, Yeni lisan hareketinin genişletilerek Genç Kalemler dergisinin yayın hayatına başlamasına katkıları hakkında kapsamlı bilgi verilir. Bazı kaynaklarda Rumeli gazetesi ile Yeni Felsefe dergisinde yazılar yayımladığı belirtildiği hâlde Duymaz, “Bu iki yayın organı tarafımızca taranmış, ancak Gökalp’ın herhangi bir yazısına rastlanmamıştır” (Duymaz 2024: 153) der; bu dergilerin onun yazı faaliyetlerine yön verdiğini (Duymaz 2024: 154) belirtilir. Duymaz’ın tespitinden hareketle çalışmada, sadece mevcut literatürün taranmasından ziyade akademik dikkatle kapsamlı araştırma yapıldığı görülmektedir. Gökalp’ın Yeni Lisan, Millî Edebiyat Hareketi, Türkçülük, Turancılık fikrinin Genç Kalemler Dergisi etrafında geliştiği, Gökalp’ın metinleriyle bu dergiye destek veriş anlatılır. Yeni Lisan, Turan Manzumesi, Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler, Altın Destan hakkında bilgi verilir. Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin, Fuat Köprülü, Ali Haydar Taner’in portrelerinden söz edilir. “İstanbul” başlığı onun İstanbul’daki faaliyetleri bağlamında detaylandırılır; “Darülfünun-Üniversite, Edebiyat, Folklor-Halkiyat, Dernekler ve Dergiler, Portreler, Millî Kahraman Tasarımı, Mekânlar ve Muhitler” olmak üzere kendi içinde alt başlıklara ayrılır. Darülfünun-Üniversite döneminde “konuşmalarında, konferanslarında, derslerinde ve hatta ‘muhasebe’ tarzında yazdığı bazı makalelerinde bir ‘mürşit’ tavrı taşıdığı” (Duymaz 2024: 189) ancak sorgusuz teslimiyet içinde bulunmadığı üzerinde durulur. Bu kısımda Edebiyat Fakültesi Sosyoloji alanında dersler veren Gökalp’ın Darülfünun’u “adeta yeniden kuran ve özerk bir yapıya kavuşturan” (Duymaz 2024: 192) anlayışı anlatılır. “Edebiyat” başlığında şiiri şuur meselesi addetmesine, dilde sadelik arayışına, millî bilinci önceleyen tavrına odaklanılır. “Folklor-Halkiyat” başlığında “folklor terimine karşılık ‘halkiyat’ sözünü öneren” (Duymaz 2024: 223) ilk kişi olduğu belirtilir. Folkloru sosyolojinin parçası gören Gökalp’ın masal hakkındaki düşüncelerine yer verilir. “Dernekler ve Dergiler”de Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Yurdu Dergisi, Türk Ocağı, Türk Duygusu, Halka Doğru, Türk Sözü, Bilgi Derneği ve Mecmuası’na yazılarıyla katkıları; derneklerdeki rolü belirtilir. “Portreler”de Yahya Kemal Beyatlı ile düşünceleri, şiir anlayışları benzemese de “hayatlarının sonuna dek dost kalmayı başar[dıkları]” (Duymaz 2024: 238), Halide Edip Adıvar ile dostluklarının yanı sıra fikir ayrılıkları; Hamdullah Suphi Tanrıöver’le dostlukları, ülkü birliklerinin yanı sıra zihniyet

farklılıkları üzerinde durulur. Mehmet Emin Yurdakul ile aynı amaca hizmet eden dostlukları vurgulanır. Refik Halit Karay'ın Gökâlîp ile keşîşen yönlerine değînilir. Enver Behnan Şapolyo ile bağına dikkat çekilir. “Millî Kahraman’ Tasarımı”nda Mustafa Kemal Atatürk’ü, Enver Paşa’yı, Talat Paşa’yı millî birer kahraman gördüğü belirtilir. Bu kısımda sadece Enver Paşa ve Talat Paşa ile ilgili görüşleri aktarılırken Mustafa Kemal Atatürk ile olan yakınlıklarına yer verilmez. Atatürk ile bağı “Cumhuriyete Doğru Yahut Yeni Türkiye” başlıklı bölümde değîrlendirilir. “Mekânlar ve Muhitler” kısmı dönemin kültürel muhitlerini aktarması bakımından önemlidir. Burada, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin genel merkezinde idare binası olarak kullanılan ve siyasi olaylara mekânlık yapan Kırmızı Konak’tan bahsedilir. Yaz aylarında Büyükkada’ya gelişi, Yeni Mecmua’nın yayın hazırlıklarına başlaşığı aktarılır. Hem kişisel hem düşünsel hem de yazın dünyasının anlatıldığı bu bölüm Gökâlîp biyografisinin ayrıntılı dökümünü içerir.

“Mütareke Yılları yahut ‘Şeytanî Devir’” adını taşıyan ana bölüm kendi içinde “İstanbul”, “Malta veya Aydınlar Kampı” olmak üzere iki alt başlıkta düzenlenir. “İstanbul”da Gökâlîp tarafından “şeytanî devir” (Duymaz 2024: 273) olarak nitelenen Mütareke dönemi; bu süreçte tutuklanması, Malta’ya sürülmeden önce Bekirağa Bölüğü’ne gönderilmesi, Divan-ı Harb-i Örfî tarafından yargılanması anlatılır. Gökâlîp’in, Mütareke döneminde ekonomik sıkıntılar çekmesine rağmen maddî çıkarlarından ziyade millî meseleleri önceleyen tavrı değîrlendirilir. “Malta veya Aydınlar Kampı”nda Malta’ya sürgün esnasında yaşadıkları, Malta’daki sürgün yılları, orayı eğitim merkezine çevirîşi, edebî faaliyetleri, Sevr Antlaşması’ndan sonra esir değîşiminde serbest bırakılması detaylı biçimde aktarılır. Bu bölümde şartlar ne olursa olsun milletine hizmet etmede kararlı Gökâlîp portresi çizilir.

“Yeniden Türkiye ve Millî Mücadele Yılları” ana bölümü “Diyarbakır” başlığıyla yazılır. Hem maddî sıkıntıları hem de siyasî sebeplerle Diyarbakır’a dönme süreci gazete haberleri, dostlarının anıları, roman gibi farklı türler aracılığıyla anlatılır. Malta’dan ayrıldıktan sonra İstanbul’a gelişi, oradan Samsun’a, Ankara’ya geçiş yolculuğu sırasında yaşananlardan bahsedilir. Bu kısımda Millî Mücadele’nin en zor zamanlarında Ankara’da bulunan Gökâlîp’in, yazıları ve şiirleri ile süreci yönlendirici kimliği öne çıkarılır.

“Cumhuriyete Doğru Yahut Yeni Türkiye” bölümü “Ankara” adlı alt başlıktan oluşur. Dr. Rıza Nur’un önerisiyle etnolojik çalışmalara yönelen Gökâlîp’in, *Türkiye Türklerinin Etnografik Tasnifi* başlıklı yazısı hakkında bilgi verilir. “Millî Kahraman Tasarımı”nda yer verilmeyen Atatürk ile olan yakınlığı “Atatürk ve Gökâlîp” başlığında incelenir. Cumhuriyet rejiminin kuruluşundaki rolünün yer aldığı bu kısımda Atatürk ile Gökâlîp’in yakın mesai harcadıkları dönemlere ışık tutulur. *Altın Işık ve Türkçülüğün Esasları* adlı kitaplarında Atatürk’ten bahsedîşi; yeni Türkiye rejiminin ne olacağı konusundaki görüşmeyi içeren “Vagon Toplantısına” Atatürk’ün Gökâlîp’i davet edişi; I. Heyet-i İlmiye ve Millî Hars Encümeni toplantılarında kültür, dil ve eğitim konusundaki görüşle-riyle katkıda bulunmasına dikkat çekilir. Bu kısımda Ankara’da milletvekilliği sırasında gittiği mekânlar olan Kuyulu Kahve, Ulus Şehir/Millet Bahçesi, Keçiören-Hacı Kadın Deresi tanıtılır. “Ankara” başlığında, burada yaptığı faaliyetler; Atatürk’ün Halk Fırkası partisini kurmak istediğini açıkladığında partinin ilkeleri için vatanseverlere çağrı yapışı; Gökâlîp’in *Doğru Yol*’da partinin dokuz ilkesini yazdığı bilgisi verilir.

“Hastalığı ve Ölümü” bölümünün “İstanbul” başlığında dostlarının anılarından, dönemin gazete haberlerinden hareketle hastalığı, sonrasında vefatı anlatılır. “Cumhuriyet Devri’nde yapılacak folklor eksenli çalışmaların önemli bir teorisyenden yoksun kaldığı” (Duymaz 2024: 415) belirtilir. “Ölümü Üzerine Söylenenler ve Yazılanlar” başlığında Zekeriya Sertel’in “Ziya Gökâlîp Hüzün ve İnkisar İçinde Ölmüştür”, Dr. Abdullah Cev-

det'in "Ziyanın Ziyar" yazıları; Eşi Vecihe Hanım ile yapılan mülakat; Filorinalı Nazım'ın "Ziya Gökâlîp'in Tabutu Huzurunda" manzumesi; Hamdullah Suphi Tanrıöver'in "Hitabet" yazısı bulunur.

Eserin "Ekler" bölümünün "Hakkında Yazılar" kısmında Samet Ağaoğlu'nun, Yakup Kadri Karaosmanođlu'nun, Ahmet Emin Yalman'ın, Abdühak Şinasi Hisar'ın, Hasan Ali Yücel'in, Ali Merdan Topçubaşı'nın, M. Fuad Köprülü'nün, Muhittin Birgen'in, Midhat Cemal Kuntay'ın, Kazım Nami Duru'nun, Hakkı Süha Gezgin'in, Yusuf Ziya Ortaç'ın Gökâlîp hakkında yazıları yer alır. "Fotoğraflar"da Diyarbakır Ziya Gökâlîp Müzesi Müdürlüğünden temin edilen aile kütüğü, doğduğu evin krokisi; kendisinin, amcasının, dayısının, kardeşlerinin, idadi tasdiknamesinin, idadi notlarının, dostlarıyla buluşmasının, ölümünden sonra Türk Ocağı mensuplarınca yüzünün maskının alınışının, kabrinin, Ziya Gökâlîp Müzesi'nin fotoğrafları bulunur. Çalışma zengin "Kaynakça" ve "Dizin" bölümleriyle tamamlanır.

Gökâlîp'in tek yönlü değil sosyolog, edebiyatçı, fikir adamı gibi farklı kimlikleriyle ele alınması; fikirlerinin, yaşadığı devrin arka planının detaylı şekilde anlatılması çalışmayı, Gökâlîp biyografisinin ana kaynakları düzeyine taşır.

KAYNAKÇA

Duymaz, Ali. *Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür Ziya Gökâlîp*. 1. Baskı. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları. 2024.